

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

Gemeenschap
van heiligen,
leerschool van
het geloof

De kerk -
een wonder
van geloof

Streetlight,
plaats van liefde

Inspirerend
kerk zijn

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie Prof. dr. Ad de Bruijne (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur), drs. Bas Luiten,
drs. Janneke Burger - Niemeijer, dr. Hans Schaeffer

Brede redactie Kernredactie plus prof. dr. Erik de Boer,
prof. dr. Sander Griffioen, prof. dr. Gert Kwakkel,
Jan Westert

Beeldredactie Frouckje van der Wal

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per e-mail:
heleen.sytsma@xs4all.nl;
alles wat met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar reformatie@douglasdesign.nl.

Opmaak douglas design

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
reformatie@douglasdesign.nl /// tel. 0529 - 43 88 99

Advertenties

tel. 0529 - 43 88 99 /// reformatie@douglasdesign.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 49,95 per jaar /// studenten € 19,50 /// buitenland € 130,-
- abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor
aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk
of per e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl.porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de
Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. 0341 - 56 54 99

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet
toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

GEREFORMEERD

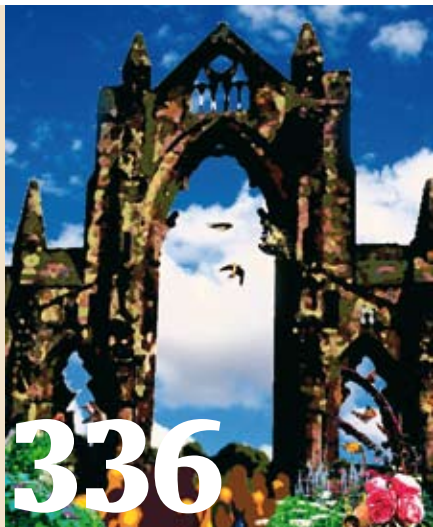
TEKST: AD DE BRUIJNE, HOOFDREDACEUR ///

Alstublieft: de nieuwe Reformatie!
Op deze plek zult u elke twee
weken een kort commentaar
aantreffen. In dit eerste nummer zeg ik
iets over de koers die wij varen. Uit De Re-
formatie – nieuwe stijl is de arend wegge-
vlogen. Het vertrouwde motto ontbreekt
voortaan. Niet meer *die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend*. Ook niet meer: *week-
blad tot ontwikkeling van het gereformeerde
leven*. Leven ontwikkelen ruikt op de keper
beschouwd wel sterk naar Kuypers 19e
eeuwse enthousiasme over organisch den-
ken. Voortaan doen we het met het wat
eigentijdsere *inspirerend kerk zijn*.
Tegelijk blijft de naam van ons blad het-
zelfde; het blijft gereformeerd. Want wat
is gereformeerd? Trouw aan de belijde-
nis, zegt de één. Je houden aan de hele
Bijbelinhoud, oppert de volgende. Gods
eer centraal zetten, meent een derde.
Allemaal waar natuurlijk. Toch is 'gerefor-
meerd' eerst iets anders: een beweging die
je in het geloof telkens weer moet maken.
In elke nieuwe tijd val je opnieuw terug
op Christus en zijn waarheid. Door dat te

doen groei je tegelijk toe naar Christus
en zijn waarheid. Soms doe je daarbij
nieuwe ontdekkingen. Soms word je juist
bevestigd in wat je al wist. Gereformeerd
zijn is dus dynamisch. Deze gerefor-
meerde beweging kom je soms tegen bij
christenen die niet gereformeerd heten.
Omgekeerd hebben sommigen de mond
vol over Schrift en belijdenis, terwijl deze
kern van het gereformeerde mist.
Tegelijk val je niet vandaag voor het eerst
terug op Christus en zijn woord. De kerk
mocht dat al eerder in de geschiedenis
doen. Al sinds de 16e eeuw is het typisch
gereformeerd om dat niet te verwaarlo-
zen. De reformatoren zochten aansluiting
bij die eerdere keren dat de kerk echt
opnieuw bij Christus was begonnen. Pre-
cies daar lag het verschil met de doperse
spiritualiteit. Die onhistorische manier
van opnieuw beginnen heeft vandaag
in een postmodern klimaat het tij mee.
De Reformatie begint vandaag anders
opnieuw. Met een typisch gereformeerde
dynamiek sluiten wij aan bij een rijke
gereformeerde traditie.

IN DIT NUMMER

DE KERK – EEN WONDER VAN GELOOF

Inspirerend kerk zijn kan alleen als je onvoorwaardelijk wilt zien wat de Geest doet, met anderen en met jou. Bas Luiten schrijft over de kerk als een dynamische gemeenschap waarbinnen in het licht van Gods Woord alles bespreekbaar is.

GEMEENSCHAP, LEERSCHOOL

Hans Schaeffer beschrijft de kerk aan de hand van wat Luther en Calvijn er over hebben geschreven. Zij laten zien hoe wezenlijk het element van ontmoeting met de levende God is.

ZEGENEND HELPEN

Stichting Tijd voor Actie is een christelijke jongerenorganisatie die jongeren stimuleert om hun geloof in de praktijk te brengen. Plaatselijke kerken kunnen teams opstarten die ondersteund worden vanuit de landelijke organisatie. In dit nummer een impressie.

EN VERDER

336 DE KERK, EEN WONDER VAN GELOOF /// **340** GEMEENSCHAP VAN HEILIGEN, LEERSCHOOL VAN HET GELOOF /// **344** LOKAAL STREETLIGHT, PLAATS VAN LIEFDE /// **346** WANDELEN MET GOD SPIRITUALITEIT, EEN MANIER VAN LEVEN /// **339** COLUMN OMDAT ER ONGELOOF IS, IS ER GELOOF /// **347** STELLING /// **350** BIJBELTAAL 'KIJK, IETS NIEUWS'- /// **352** REPORTAGE ZEGENEND HELPEN /// **352** VRAAG EN ANTWOORD /// **355** KORT NIEUWS, PERSBERICHTEN

De kerk - een wonder

TEKST: BAS LUITEN /// ILLUSTRATIE: FROUCKJE VAN DER WAL

Begin als je het evangelie vertelt vooral niet over de kerk! Voor verreweg de meeste mensen heeft het begrip 'kerk' een negatieve lading. Hoezo inspirerend? Toch kiezen we bij de vernieuwing van De Reformatie bewust voor de ondertitel *Inspirerend kerk* zijn. We willen gaan voor de kerk zoals de Heer haar bedoelt.

'ZELFS DE MUS VINDT EEN HUIS EN DE ZWALUW EEN NEST WAARIN ZE HAAR JONGEN NEERLEGT, BIJ UW ALTAREN, HEER VAN DE HEMELSE MACHTEN, MIJN KONING EN MIJN GOD. GELUKKIG WIE WONEN IN UW HUIS, GEDURIG MOGEN ZIJ U LOVEN' (Psalm 84:4,5)

van geloof

Geestelijke gemeenschap Inspirerend kan een kerk alleen zijn, wanneer zij zich laat inspireren door de Geest van God. Daarover wil ik het hebben in deze bijdrage.

Paulus schrijft aan de leden van de jonge gemeente te Korinte:

‘Wie denkt u dat u bent?

Bezit u ook maar iets dat u niet geschonken is?’

(1Korintiërs 4:7). Mensen

leefden vanuit ingenomen standpunten. Van daaruit maakten ze zich sterk tegenover elkaar. Ze kozen hun favoriete predikers en lieten allerlei partijvorming ontstaan. Ieder dacht dat de kerk van hem was, zo leek het. De vraag van Paulus raakt de kern in deze wanorde. ‘U bent een bouwwerk van God’, is het antwoord dat doorklinkt als een refrein (1Korintiërs 3:9). *God is met u bezig!* Zijn Geest is u geschonken om u te bezielen met God zelf en u te laten delen in alles wat Hij schenkt (1Korintiërs 2:11,12)! Kerk zijn is leven in geestelijke gemeenschap met God en met elkaar, met een open houding, om te ontvangen wat je nooit had kunnen bedenken. Wie open staat, kan ontvangen en volgen. Die zal ook anderen erbij betrekken, *inspireren*, om te delen in Gods verrassende weldaden.

Christus’ gezindheid Je laten inspireren is je nieuwe leven ontvangen uit God in Jezus Christus, terwijl je in gedachten houdt dat je dood was. Ten tijde van de ballingschap bracht God het hoogmoedi-

ge en ontrouwe Israël in herinnering dat het was gehouwen uit de rots Abraham en gedolven uit de groeve Sara (Jesaja 51:1,2). Uit twee verstorven mensen had God zijn volk tot leven gebracht! Door dat zo te

zeggen, rekent God af

met al onze hoogmoed en eigenzinnigheid.

Geen mens kan God

voorwaarden stellen aan

hoe Hij de kerk schenkt.

Meteen in de eerste

gemeenten bleek dat dat plaatselijk kon verschillen. Belangrijk is het bewaren van de leer, maar net zo goed het aanvaarden van elkaar en het samen streven naar een heilig, toegewijd leven. Wie daaraan begint, zal merken dat dit inspanning, liefde en zelfverloochening vraagt. Het gaat om de gezindheid van Jezus Christus, die we leren door zijn eigen Geest. Er is niemand die dat even regelt, maar daarom is het juist zo inspirerend als dit toch aan het licht komt.

Het zaad van Abraham leeft niet uit eigen kracht, maar door het Woord en de Geest van God. Dat gold al letterlijk voor Isaak, maar later net zo goed voor de Galaten en tot op vandaag is dit het geheim van iedere christen (Galaten 4:23,28). We worden begraven in de dood van Jezus Christus om met Hem op te staan in een nieuw leven (Romeinen 6:4,5). Dat is tegelijk heel persoonlijk en gemeenschappelijk.

Wie opstaat uit de dood heeft geen praat-

jes. Die begint niet de dingen naar zijn hand te zetten. Het begin van het eeuwige leven is een wonderlijke ervaring; evenzo is het met elkaar delen van die ervaring een bijzonder geschenk. Dat bijzondere geschenk heet ‘kerk’.

Gods plan De kerk is uit God, door God en heeft in Hem haar doel (Romeinen 11:36). In alles komt dat tot uiting. Hij doet de dingen op zijn manier, zijn wegen zijn hoger dan die van ons. Het oude Israël leerde zingen van de toestroom van alle volken naar Jeruzalem, de vijanden zoals de Babyloniërs en de Filistijnen voorop (Psalm 87) Wie had dat ooit kunnen denken?!

Maar het is kennelijk heel moeilijk om Gods plan in het centrum van de aandacht te houden. Toen de tijd aanbrak dat de volken de poorten van de Godsstad mochten binnentrekken, waren het de Joden die zich daar het felst tegen verzetten. Dat is de tragedie die doorlopend

beschreven wordt in de Handelingen van de apostelen. Toen de heidenen interesse toonden, keerden de Joden zich af, ja, zij vervolgden de gezanten van de Heer! Zoiets doe je, als je denkt dat de kerk van jou is. Dan stel je voorwaarden aan anderen en zelfs aan de Heer. Het is de misvatting van alle tijden. Want wat God doet, ook in en met zijn kerk, sluit niet bij ons aan, per definitie niet. De meeste mensen willen graag rust in de kerk en geen gedoe. Terwijl de Geest ons onrustig maakt over

‘De Heer houdt zijn kerk

niet alleen in leven

maar ook in beweging’

‘Kerk zijn is leven

in geestelijke gemeenschap

met God en met elkaar’

het lot van vele mensen en ons steeds voor nieuwe ontmoetingen en uitdagingen plaatst. De vergadering van de kerk is in volle gang! De kerk is daar zelf bij nodig, en zij heeft op haar beurt die toenadering van anderen nodig om te blijven in haar eerste liefde. Inspirerend kerk zijn is alleen mogelijk als je onvoorwaardelijk wilt zien wat de Geest doet, met anderen en met jou.

Onbevangen Te vaak reageren mensen puur vanuit hun gevoel. Zo gaat dat in de wereld, zo gebeurt dat in de kerk; alleen wordt er daar een principieel verhaal omheen gebreid. Dit is een bron van ergernis en conflicten, omdat op die manier onbespreekbaar wordt gemaakt wat bespreekbaar moet zijn.

Wie inspirerend wil zijn, moet eerst leren onbevangen te waarderen wat uit de Geest van God is, ongeacht wat hij of zij er verder zelf van vindt en of het aansluit bij eerder ingenomen standpunten. Als de ontwikkeling in de PKN toch meer behoudend is dan we hadden gedacht, zeg dat dan en dank God daarvoor. Als bij de Evangelischen vandaag toch meer vraag blijkt naar de rechte leer, erken dat dan met blijdschap en maak de afstand niet groter dan nodig is. De Heer houdt zijn kerk niet alleen in leven maar ook in beweging. De ontwikkelingen vandaag zijn veel en complex. Toch is er één heldere maatstaf: horen wij Jezus Christus belijden als de Zoon van God, Zoon van de mens, Verlosser, dood geweest en opgestaan, gezeten aan Gods rechterhand? Zo ja, dan is dat uit de Geest van God (1Johannes 4). Dat wil zo benoemd en gewaardeerd wor-

den, ook al is er verder nog van alles te bespreken, en dan wel in die volgorde. Het is ziekmakend om alsmaar de insteek te nemen in kritiek. Inspirerend kerk zijn is: de wegen zien die de Geest opent en die wegen durven gaan, al kun je maar een paar stappen vooruit zien.

Diversiteit Nergens in de maatschappij kom je een organisatie tegen waarin vier generaties actief zijn. Dat is bij mensen onmogelijk, maar mogelijk bij God; dit vindt Hij mooi! Door zijn heilige Geest

maakt Hij ons tot een groot gezin, waarin de groten en de kleinen tot een broer en een zus voor elkaar zijn. Daarmee komt vanzelf mee dat er in de kerk veel verschillen zijn,

een grote diversiteit aan voorkeur en afwijzing. Wat de één aanspreekt, is de ander een gruwel. Wat de één aantrekt, stoot de ander af. Wat de één wil, stuut op verzet bij de ander. Het kost geen enkele moeite om daarmee gesprekken en zelfs kerkenraadsvergaderingen te vullen. Toch is er vooral eenheid door de heilige Geest (Efeziërs 4:1-6). Het is de kunst om die te herkennen en te benoemen bij alles wat zich aandient. We worden opgeroepen om aandacht te schenken aan alles wat waar is, alles wat edel is, alles wat rechtvaardig is, alles wat zuiver is, alles wat lieflijk is, kortom aan alles wat uit de heilige Geest is (Filippenzen 4:8,9). Voorwaarde daarbij is niet, dat het aansluit bij wat je zelf zou wensen. Als je leert van die voorwaarde af te zien, kun je onbevangen in elkaar herkennen wat uit de Geest van God is, ondanks verschil in

leeftijd, ervaring en cultuur. Dan leer je dat ook zeggen om elkaar te bemoedigen en te stimuleren.

Inspirerend kerk kun je zijn, als in het licht van God alles bespreekbaar is. Alles wat Hij geschapen heeft is goed. Niets is ondeugdelijk of onbruikbaar, als het met dankzegging wordt aanvaard (1Tim.4:4). Vanuit die grondhouding willen we in dit blad tal van mogelijkheden aanreiken om eigentijds kerk te zijn, in de ruimte van de Heer. Dan kunnen we ook samen zeggen wat Hij *niet* geschapen heeft. Afgoderij met geld en seks ontwricht zijn goede schepping. Inspirerend is ook, als je weet aan te wijzen en te benoemen wat werkelijk zonde is, zo nodig dwars tegen de geldende opinie in; want het gaat om de heiligheid van God. Hij vertrekt uit zijn kerk als wij niet heilig leven en daarop toezien bij elkaar (Jozua 7:10-13; Ezechiël 11:22-25; Hebreëen 12:14-29).

Wonder Schets ik nu een ideaalbeeld van de kerk dat niet strookt met de realiteit? Het valt te vrezen, dat de praktijk ons tot die conclusie dwingt. Want de kerk is niet alleen van God, zij is ook van mensen. Iedere gelovige zou aan God genoeg moeten hebben, maar in de praktijk is dat niet zo. Zelfs de allerbeste christen heeft zijn steunpunten naast God. Niet zelden is zo'n steunpunt de kerk, en dan wel de kerk zoals hij of zij die het liefste ziet. Dit is de oorzaak van starheid, van het onveranderd willen vasthouden aan wat mensen zelf hebben bedacht en waar ze aan gewend

zijn geraakt. Heel veel uren en woorden in de kerk gaan niet over God, maar over menselijke kolen en geiten die gespaard moeten worden. Mensen zijn ten diepste met zichzelf bezig, zo blijkt keer op keer.

*Geen mens kan God
voorwaarden stellen aan
hoe Hij de kerk schenkt*

Je kunt oplopen tegen botte geldingsdrang en domme jaloezie, doordat de een zich met de ander vergelijkt en de ontvangers gaven niet bij elkaar opgeteld worden. Waar mensen samenleven en samenwerken kom je allerlei kleingeestigheid tegen. Je zou er de moed door verliezen.

Daarom is van veel belang dat wij de kerk geloven. Wij kunnen haar niet verklaren, niet overzien en niet doorzien. Zoals zelfs de allerheiligste nog maar een klein begin in zich heeft van de nieuwe gehoorzaamheid, zo vertoont ook de meest heilige gemeente nog maar pril begin van de gezindheid van haar Heer! De kerk is niet verder dan wijzelf zijn. Toch is dat prille begin veelbelovend, omdat het uit God is! We worden tot een geestelijk huis waarin God toch al wil wonen, terwijl het nog lang niet aan zijn heerlijkheid voldoet.

Als Hij hier zijn kan, kunnen wij het zeker ook. Inspirerend kerk zijn is: leren vertrouwen op de heilige Geest die verrassend trouw is! Hij leert ons bouwen, niet op wat wij hier en nu ervaren, maar op het getuigenis van apostelen en profeten: deze kerk is van Jezus Christus! Zij is zijn

bruid. Dagelijks wast en reinigt Hij haar met zijn bloed van al haar zonden en gebreken, om haar smetteloos voor zich te stellen (Efeziërs 5:25-27). De kerk is een wonder, zij is vol van het heil van de Heer, zij is om van te houden!

✚ SAMENVATTING

Kerk zijn is leven in geestelijke gemeenschap met God en met elkaar, met een open houding, om te ontvangen wat je nooit had kunnen bedenken. We delen daar op een wonderlijke manier met elkaar de ervaring van de opstanding uit de dood en het begin van nieuw leven. Dat vraagt van haar leden een houding die de gezindheid van Christus weerspiegelt, een houding van liefde en zelfverloochening. De vergadering van de kerk is in volle gang, volgens Gods plan. Inspirerend kerk zijn is de ogen open houden voor wat de Geest van God doet, in anderen en in jou, zonder vooringenomen standpunten over hoe dat werk van God er uit zou moeten zien. Wij moeten geloven in de kerk, omdat zij het werk van God is.

leer ze kennen geef ze kansen

Nona uit Cajamarca (Peru) heeft leren breien bij een vrouwengroep. Door truien te verkopen verdient ze geld om haar kinderen te voeden. Via films en weblogs leert u Nona en haar community kennen en raakt u echt betrokken bij de mensen die u helpt. U kunt ook communities in Kenia en India volgen.

Kijk op www.tearunited.nl en word sponsor.

tear united
tegen armoede

EEN VOORoorDEEL BLIJFT PLAKKEN

IN DE NIEUWE ELEOSCRIPTE VERTELLEN
MENSEN WAAROM STIGMA'S HEN PIJN DOEN.

**NOG GEEN LEZER? KIK
OP WWW.ELEOS.NL
EN MELD JE SNEL
AAN VOOR EEN GRATIS
ABONNEMENT!
WWW.ELEOS.NL ►
ELEOSCRIPTE**

Gemeenschap van heiligen, leerschool van het geloof

TEKST: HANS SCHAEFFER ///

Van Luther en Calvijn kunnen we leren wat de kerk is: gemeenschap van heiligen en leerschool van het geloof. Dit artikel laat zien hoe wezenlijk die beide aspecten zijn, ook in het kerkbesef van onze tijd en in het nadenken over inspirerend kerk zijn.

De Reformatie richt zich bewust op de gereformeerde kerken (vrijgemaakt). Niet omdat alleen binnen deze kerken echte christenen gevonden kunnen worden, maar wel omdat echte christenen zich niet alleen met Christus verbonden weten, maar ook met elkaar. Deze onderlinge verbondenheid moet concreet zichtbaar worden, zoals de goede Herder zich altijd een concrete gemeente vergadert, beschermt en onderhoudt (Heidelbergse Catechismus zondag 21). Deze gemeenschap heet 'kerk', een woord met Griekse wortels waarin doorklinkt dat zij 'van de Heer' is. Het is de gemeente van Christus waar het ons om gaat. Waarin moet in 2010 vooral zichtbaar worden dat de kerk in deze zin echt kerk is? Wat zijn zaken die voor onze gezamenlijke missie binnen onze cultuur nu op de voorgrond moeten staan?

Heilig volk Een van de kenmerken van een gemeenschap die Christus vandaag wil volgen, ligt in het woord heiligheid. De kerk kan haar in-spiratie alleen halen uit het feit dat de Spiritus Sanctus, de

Heilige Geest, in haar aan het werk is (zie in dit nummer *De kerk – een wonder van geloof*). Vanuit dat oogpunt is het begrijpelijk dat er in de Bijbel zo vaak gesproken wordt over de kerk als gemeenschap der heiligen: de concrete verzameling van wie achter Jezus aan het nieuwe leven is ingegaan. Wanneer Paulus een gemeenschap van volgelingen van Jezus bezoekt, schrijft Lucas dat hij de heiligen opzoekt (Handelingen 9:32 en 26:10). Ook in de aanhef van veel brieven noemt Paulus de gelovigen heiligen (Romeinen 1:1; Efeziërs 1:1; Filippenzen 1:1). De reformator Martin Luther was er veel aan gelegen om deze benaming over te nemen en in ere te herstellen.¹ Liever dan over kerk sprak Luther over een christelijk, heilig volk. Het woord kerk was in Luthers tijd geannexeerd door de kerk van Rome – en deze kerk bracht nu juist allerlei negatieve associaties met zich mee: overbodige instituten en bestuurslagen, gecorrumpeerde machtswellustelingen, dronken, overspelige woekeraars. De kerk – dat is de bisschop met mijter en kazuifel, de paus met tiara en staf. Daartegen komt Luther

in het geweer. Want nee, niet Rome is de kerk, maar de ware kerk bestaat uit de concrete gelovigen, die zich laten gezegen door de *Heilige Geest*. Het zijn mensen die heilig en christelijk willen leven.

Dit accent is voor een goed zelfbewustzijn van onze kerken vandaag belangrijk, juist omdat buitenstaanders vandaag kerk net zo goed als in Luthers tijd verwarren met buitenkant, instituut en ouderwets. Wie zelf beseft dat het gaat om de concrete gemeenschap van mensen, zal niet de institutionele, organisatorische kant van de kerk benadrukken. De postmoderne weerzin tegen vastgeroeste instituten geeft ons de kans om het accent te leggen op de simpele en eenvoudige waarheid dat het vooral om het samenleven van de christenen gaat. Inspirerende verhalen van mensen die enthousiast deel uitmaken van Christus' gemeente zijn een waardevol evangelisatiemiddel. Persoonlijke getuigenissen tegenover vrienden en bekenden halen veel meer uit dan een gelikte folder.

Hulpmiddel Wie het een beetje mager vindt om alleen op grond van Luther te benadrukken dat de kerk vooral een gemeenschap van gelovigen is, laat zich misschien overtuigen door het lezen van Calvijn. In zijn meest bekend werk, de *Institutie*, geeft Calvijn een duidelijk overzicht van wat hij van de kerk vindt (met name *Institutie* IV, 1-2). Het valt hier op dat

Maarten Luther

Johannes Calvijn

voor Calvijn de kerk valt onder de uiterlijke hulpmiddelen voor ons geloof. Dat klinkt op z'n minst relativerend voor wie is groot geworden in de traditie van de vrijgemaakte kerken. Hierin is kerk in de beleving van velen decennialang bijna het centrale leerstuk geweest. Calvijn schaaft de kerk echter onder allerlei zaken die mensen nu eenmaal nodig hebben om te geloven, maar die uiteindelijk slechts de buitenkant betreffen van Gods eigenlijke werk. En dat eigenlijke werk is dan: zijn keuze voor concrete mensen om zich aan hen te verbinden, zodat zij persoonlijk tot geloof in Hem komen. Dat is ten diepste de kern waar het bij Calvijn om gaat.

Daarom staat de uiterlijke kant van de kerk bij Calvijn niet voorop. Natuurlijk schrijft Calvijn over de kerk niet kleinerend of terloops. De kerk als hulpmiddel is nog altijd getooid met de eervolle benaming moeder. Er is geen andere toegang tot het leven, dan dat zij ons in haar schoot ontvangt, ons baart, aan haar borsten voedt en ten slotte onder haar hoede neemt en door haar leiding beschermt. Haar taak is pas beëindigd wanneer wij tenslotte ons sterfelijk lichaam afleggen en aan de engelen gelijk zullen zijn. De kerk is onze leerschool, en we hebben deze zó nodig dat we haar pas mogen verlaten wanneer wij ons leven

lang leerlingen geweest zijn. Bovendien is er buiten de kerk geen vergeving van de zonden te verwachten, en geen heil te vinden (Institutie IV,1,4).

Leerschool Opnieuw wil ik hier wat lijnen trekken naar vandaag. De notie dat wij de kerk nodig hebben als leerschool, om te ontdekken wie God is en wat Hij van ons verwacht, is heilzaam. Niet om hierop vooral naar de buitenwacht toe de nadruk te leggen en voor hen allerlei cursussen te organiseren en ontwikke-

len - alsof alleen wie nog geen lid is van de kerk dit onderwijs nodig heeft.

Leerschool is de kerk zeker óók voor de gelovigen

zelf. Het geloof dat Christus de allerbelangrijkste is voor ons leven is niet iets wat als een ding kan worden doorgegeven aan nieuwe generaties kerkleden. Het zal hun moeten worden *geleerd*. Bij Calvijn betekent dit dat hij veel nadruk legt op de prediking. Opvoeding van de kerk betekent: het prediken van de hemelse leer.

Hoewel dit accent op het prediken van de leer misschien maar een onderdeel is van de kerkelijke opvoeding, leg ik hier een verband met de huidige situatie in onze kerken. Regelmatig is te horen dat de catechismusprediking zo weinig structureel wordt opgepakt. Daarvoor zijn praktische

redenen aan te wijzen. Maar kerkenraden zullen met de predikanten op twee sporen moeten zitten. Allereerst is de leerschool, het prediken van het leer, niet beperkt tot catechismuspreken. Preken is meer dan het lezen van een mooi verhaal dat de hoorder raakt. Het moet te denken geven dat bijvoorbeeld de preken van Tim Keller zoveel succes hebben, juist omdat daarin vanuit Gods Woord leerlijnen voor vandaag doorgetrokken worden. In een vluchtige emotiecultuur is het van groot belang om bij vrije stof preken *nooit minder* te bieden dan dat de preek je getroffen heeft. Welwillende hoorders die na de prediking structureel niet in hun hart getroffen zijn door wat God te zeggen heeft, hebben terecht reden tot klagen. Maar besef dat je als predikant *altijd meer* moet willen bieden dan dit gevoel, aanzien dit gemakkelijk na verloop van tijd vervliegt. Geef zicht op de grootheid van God, en geef de gemeente uitdrukkelijk denkwerk, leerwerk mee. Wie dit aspect onderbelicht laat, dient de gemeente evenmin.

Het andere spoor waarover veel wordt nagedacht, is dat van de leerdiensten. De tweede kerkdienst was vanouds bedoeld om de leer van de kerk systematisch onder de aandacht te brengen. Zolang we deze tweede kerkdienst hebben, zullen kerkenraden zich erop moeten concentreren

'De kerk bestaat uit concrete gelovigen'

deze uit te buiten. Zoek naar alle mogelijke middelen om op een indringende manier de waarde van de Bijbelse leer voor het voetlicht te brengen. Laat dit niet over aan de toevallige tijd of aandacht die een predikant hiervoor kan vrijmaken. Maar besef dat juist in een gevoelscultuur als de onze de Bijbelse leer een houvast is waaraan de gemeenschap behoefte heeft. We moeten leren verwoorden en ontdekken waar wij als gereformeerde kerken voor staan. Zoek daarom als kerkenraad of wellicht in classisverband actief naar vormen waarop dit het beste gedaan kan worden.

Twee fronten Luther legt veel nadruk op de concrete vergadering van gelovigen die hun Heer willen navolgen. Calvin wil dat de kerk zich vooral als hulpmiddel manifesteert dat de gelovigen in hun levenslange leerschool laat groeien in geloof. Beiden verzetten zich bewust tegen de manier waarop de kerk van Rome kerk geworden was in hun tijd. Tegelijk is er een ander front in hun denken over de kerk te ontdekken, dat minstens zo nadrukkelijk aanwezig is. Luther verzet zich evengoed tegen zijn voormalig medestanders die inmiddels een veel radicalere koers gekozen hebben: de wederdopers. Hun kritiek op Rome was vaak nog veel feller, en ze vonden Luthers houding eigenlijk te soft. Als Luther dan ook zoveel nadruk legt op de heiligheid van de geloofsgemeenschap zal hij daarbij hoogstwaarschijnlijk ook met een schuin oog naar deze critici van Rome kijken. Kunnen zij hem hierin bijvallen? Of vinden zij ook dit nog te weinig uitgesproken en duidelijk? Tegelijk grenst hij zich ook af tegen een gemeenschap die

al te strikt en streng is - een strengheid die Luther afwijst omdat zij niet teruggaat op het Woord, het uiterlijk woord. Het is een gemeenschap waarin men zich vooral bindt aan de bovennatuurlijke, geestelijke uitingen die buiten het Woord om opkomen. Voor deze spirituele geestdrijverij heeft Luther geen goed woord over.

Net als Luther verzet Calvin zich tegen dit tweede front. Want met al zijn relativeering van de poppenkast van Rome, legt hij veel nadruk op de ambten. De wederdopers wilden een gemeenschap zonder officiële structuur. Daarop zegt Calvin: zeker, God zou ons ook zonder tussenkomst van mensen, zonder hulpmiddelen als de kerk, zijn Woord kunnen laten verstaan. Maar Hij doet het wel via mensen, zodat terecht van mensen gezegd kan worden dat in hen God zelf woont. Bovendien: wanneer wij direct met Gods majesteit geconfronteerd zouden worden, zou het

gemakkelijk zijn om te gehoorzamen. Maar de moeilijkere weg om die majesteit te zien in “een of ander mensje, uit het stof verrezen,” dat in naam van God spreekt - deze weg is

de leerschool waardoor wij leren God te gehoorzamen en op waarde te schatten. Je kunt er wel van overtuigd zijn dat je er voldoende aan hebt om zelf te lezen en te mediteren, maar dan ga je eraan voorbij dat God zelf mensen gebruikt om zijn Woord te laten klinken (Instituut IV.1.5 en IV.3.1).

Toch ook: buitenkant Verzet dus tegen een hol instituut als Rome, en verzet tegen een puur spirituele gemeenschap zonder structuur. De doordachte verwoording van de kerkleer door Calvin en Luther

tegenover deze twee fronten is bij uitstek geschikt om in onze laatmoderne tijd over de kerk te leren nadenken. Het gaat om de concrete gemeenschap van gelovigen, die in hun leven hun Heiland willen navolgen. Maar mensen hebben het nodig dat de vormgeving van dit samenleven een ordening krijgt die zichtbare, institutionele aspecten heeft. Dit laatste aspect is wellicht moeilijker over te brengen in onze tijd. Des te groter is de uitdaging aan ons om hierover door te denken.

Recent is hierover een krachtig artikel verschenen.³ Pure innerlijke geloofsbeleving, die zich als vage spiritualiteit losmaakt van kerk en kerkdiensten, miskent iets wezenlijks. Ze vergeet namelijk snel dat Gods Woord steeds weer van buitenaf op ons moet inwerken. Je kunt het geloof nooit als vanzelfsprekend veronderstellen bij volgelingen van Christus - alsof wanneer er eenmaal een bekering heeft plaatsgevonden, je geloof vanzelf gaat. Een levend geloof is immers altijd onderworpen aan allerlei aanvallen die de relatie met onze Vader afbreuk willen doen. Hierom moet je als gelovige steeds weer teruggebracht worden, van buitenaf, bij de bron van geestelijk leven. Geloven is een voortdurende oefening, die alleen in de leerschool van de geloofsgemeenschap, door het luisteren naar Gods stem, kan worden volgehouden.

Brandpunt In deze benadering horen zowel de nadruk op de gemeenschap der heiligen (de kerk als heilig volk) en de nadruk op het ambt (de kerk als leerschool van het geloof) nadrukkelijk bij elkaar. Ze mogen nooit tegen elkaar worden uitgespeeld. Hoe actueel deze benadering is, blijkt uit de ervaringen van gemeentestichters. In een gesprek dat ik onlangs had met Martijn Horsman, werkzaam bij het project *Stroom* in Amsterdam,

*Juist in een gevoelscultuur
biedt de Bijbelse leer het houvast
waaraan de gemeenschap
behoefte heeft'*

Kerstviering in *Stroom*, Amsterdam /// foto: Anke Bakker

werd dit bevestigd. Hij krijgt regelmatig vragen van geïnteresseerde buitenstaanders. 'Wat geloven jullie nu eigenlijk? Waar staan jullie voor?' Natuurlijk zou hij kunnen verwijzen naar de visie zoals die in een aantal documenten op hun website staat, of naar de geloofsbelijdenissen waaraan voorgangers in de GKv gebonden zijn. Een dergelijk beroep op buitenkant zou echter gemakkelijk ook afstandelijk kunnen werken. Hoe nuttig het ook kan zijn om deze zaken

*'Innerlijke geloofsbeleving
die zich als vage spiritualiteit
losmaakt van kerk en kerkdiensten
miskent iets wezenlijks'*

achter je PC in je eentje te bestuderen en overdenken - beter is in zo'n geval de mensen uit te nodigen: kom naar onze samenkomsten. Daar hoor je heus wat belangrijk is, en waar wij voor staan.

Want in de concrete samenkomsten komen juist beide bovengenoemde aspecten samen. Daar ontmoet je de concrete gelovigen. En daar klinkt in de voorlezing uit de Bijbel en prediking het Woord van God. Juist in de context van postmodernisme,

relativisme en vage spiritualiteit is deze nadruk op de concrete kerkdienst een oase van rust. Niet jijzelf met je eigen authentieke gevoel staat centraal - met als keerzijde immers de oneindige druk om dat gevoel levend te houden vanuit jezelf. En nee, ook het formele institutionele kader van een kerkelijke organisatie voert daar niet de boventoon - met als keerzijde een bureaucratische sleetsheid met de geur van oud papier. Maar daar, in een kerkdienst, gebeurt waarover het in de Bijbel altijd gaat. Dat mensen de levende God ontmoeten, en er zo gemeenschap ontstaat tussen God en mens, en tussen gelovigen onderling.

Om werkelijk inspirerend kerk te zijn vandaag, zal de kerk concreet moeten maken dat zij zó bezig wil zijn. We moeten overtuigend laten zien dat de kerk niet het stoffige stelsel van meerdere vergaderingen is dat buitenstaanders voor ogen staat, en dat we evenmin gericht zijn op het ontwikkelen van mooie religieuze gevoelens voor elk persoonlijk. Het heilig, christelijk volk van Luther heeft de ambtelijke prediking nodig om ons persoonlijk en samen in de praktijk van het christenleven overeind te houden, zodat we laten zien hoe krachtig God zelf in ons werkt. Hij brengt het nieuwe leven tot stand in gehoorzaamheid aan God. Kerkenraden, predikanten, gelovigen - laat je zo inspireren om kerk te zijn voor de wereld en hieraan zorgvuldig en consequent vorm te geven.

- 1 Martin Luther, *Von den Konziliis und Kirchen* (1539).
- 2 Bernd Wannenwetsch, 'Lob der Äusserlichkeit. Evangelische praxis pietatis als gottesdienstliche Frömmigkeit'. In: Johannes von Lüpke, Edgar Thaidigsmann (Hrsg.), *Denkraum Katechismus. Festgabe für Oswald Bayer zum 70. Geburtstag*, Tübingen: Mohr/Siebeck 2009, 387-413.

✚ SAMENVATTING

Luther gebruikte voor kerk liever de benaming een christelijk, heilig volk. Hij wilde daarmee aangeven dat het gaat om een gemeenschap van mensen die heilig willen leven in navolging van Christus. Calvijn wil dat de kerk zich vooral als leerschool manifesteert, als hulpmiddel om de gelovigen hun leven lang te laten groeien in geloof. Beide noties hebben overtuigende zeggingskracht voor de kerk van vandaag.

Streetlight - plaats van liefde

TEKST: INGE DE VISSER-OOSTDIJK /// FOTOGRAFIE: ARJAN DE VISSER

Ze rookt weer ... Daar staat Carmen met haar vriendin Maureen te roken voor de ingang van Streetlight. Jammer! Ze was er zo dapper mee gestopt een jaar geleden. Op de Bijbelstudie kwam ze elke week met goede voornemens. Het lukte haar om te stoppen met roken en om dat vol te houden, 'In de kracht van God,' zoals ze zelf zei. Nu rookt ze weer. Maar dat is echt geen belemmering om een 'hug' te krijgen. Daar leeft ze van op. Dat mist ze haar hele leven al.

'Streetlight' is een evangelisatieproject in Hamilton, Canada, waarin gemeenteleden uit minstens acht Canadian en United Reformed Churches samenwerken. Dominee Paul Aasman en zendingsmedewerker Hilco de Haan werken er beide fulltime. Naast een grote kring van vrijwilligers is ook een parttime jeugdwerker betrokken in dit project. Elke dag zijn er verschillende activiteiten voor kinderen, tieners en voor mensen die in verzorgingshuizen wonen. Psychische problemen, verslavingen, gebroken gezinnen, eenzaamheid, je komt het er allemaal tegen. Mensen in rolstoelen, met en zonder hondje, bezoeken de kerkdiensten. Ze hebben allemaal wat en allemaal hebben ze behoefte aan liefde. In dat opzicht

zijn ze niet anders dan die vrijwilligers die veel tijd doorbrengen bij Streetlight. Ze weten dat ze niet voor niets komen. Ze zullen weer iets meer over de God van de Bijbel horen en ze zullen ook ervaren wat liefde is – in die hartelijke handdruk, die omarming, dat luisterend oor, in het vermanende of ook vertroostende woord. Hier geven ze om je en dat maakt dat je elke keer terugkomt.

In de tien jaar dat 'Streetlight' bestaat, is er niet veel veranderd in de situatie van de bezoekers. Ze blijven arm, verstrooid, bang en afhankelijk van hulp. Maar hun houding is wel anders. Ze zien er beter verzorgd

uit. Sommigen hebben gewonnen in de strijd tegen alcoholverslaving. Ze weten veel meer van de Bijbel, en in de zondagse erediensten kunnen ze de geloofsbelijdenis allemaal uit het hoofd meezingen. De Heer heeft de bediening van liefde willen zegenen. Ze houden het nog steeds vol om door te gaan met hun leven. Met al hun onmogelijkheden wachten ze met spanning op het moment dat de Heer Jezus terugkomt.

Alle leeftijden Dominee Paul Aasman, die er sinds 2007 werkt, heeft de gave van geduld. Hij onderwijst en bezoekt, vertroost en gaat met mensen naar de dokter. Hij luistert en vraagt. Hij krijgt hulp van veel vrijwilligers uit de gevestigde Reformed Churches.

De maandagavond is voor tienerjongens vanaf 11 jaar. Op het programma staan Bijbelstudie en zelfredzaamheid. Op dinsdag zingt er om 16:00 u. een kinder-

koor; om 19:00 u. loopt de zaal vol met volwassenen en jonge mensen die Bijbelstudie willen doen. Daarbij zijn dominee Aasman

en Hilco de Haan, de zendingswerker, meestal aanwezig. De Bijbelstudie wordt door een vaste groep bezocht, en het is indrukwekkend om te zien dat zoveel

'als je het evangelie met anderen deelt, vermenigvuldigt zich de blijdschap over je Heiland'

verschillende vrijwilligers blijven komen om in liefde te helpen bij het lezen van de Bijbel en bij het groeien in levenswijsheid. Op woensdagmiddag na schooltijd komen leerlingen van de gereformeerde High School Guido de Bres. Zij houden Bijbelclub met de kinderen die in de buurt van Streetlight wonen. Jongeren leren hier een van de belangrijkste principes van het Koninkrijk der Hemelen: als je het evangelie met anderen deelt, vermenigvuldigt zich de blijdschap over je Heiland. Het doorgeven van het evangelie vraagt meer dan een uurtje in de week. Je moet vrienden met elkaar willen zijn, een relatie opbouwen en samen hele gewone dingen meemaken. Jongeren uit de kerken gaan een week op Bijbelkamp met straatjongeren. Tijdens de Campfire-

week is de elke ochtend gereserveerd voor zingen, Bijbelstudie en gebed. 's Middags is er ruimte voor recreatie. Er is elke avond kampvuur, er wordt veel gezongen. Het hoogtepunt is een banket op vrijdag avond, als voorproefje voor het komende bruiloftsmaal van de Heer Jezus met zijn bruid.

Heil Veel gemeenteleden van de gevestigde kerk zullen nooit een bezoek brengen aan Streetlight. Het kan er benauwd zijn en het ruikt er niet altijd even fris. Er komen bijzondere mensen en het is niet altijd gemakkelijk om je houding te bepalen. Maar voor hen die door de Heer gezegend zijn met liefde voor deze mensen, is het niet moeilijk om in te zien dat de Heer hier aan het werk is. Hij bedient

zijn genade aan zijn kinderen. Voor wie al heel lang lid is van de kerk, is er de verwondering over Gods ontferming. Voor de nieuwe leden is er de vernieuwende ervaring van de liefde van God die door zijn kinderen heen naar je toe komt. Het is duidelijk dat hier het heil verkondigd wordt.

Hier geven ze aandacht en luisteren ze naar je. Hier krijg je op je kop als je betrokken raakt bij huiselijk geweld. Hier krijg je een omarming, als je toch weer bezwijken bent voor die sigaret. Hier krijg je de nodige warmte zodat je weer leert zien dat het leven toch de moeite waard is.

Voor meer informatie, zie: www.ancasterchurch.on.ca/streetlight/index.html

Een samenkomst in Streetlight ///

Spiritualiteit: een manier van leven

TEKST: MARK VAN LEEUWEN /// FOTOGRAFIE: JAAP BLOM

Inspirerend kerk zijn kan niet zonder de spiritualiteit van de kerkleden.

Dat lijkt me niet zo'n heel gewaagde stelling. Spannender is de vraag

wat je met spiritualiteit bedoelt en hoe je dit handen en voeten geeft.

Belangstelling Het onderwerp spiritualiteit staat volop in de belangstelling binnen de kerk en daarbuiten. Veel mensen die zichzelf als niet-gelovig beschouwen, zoeken vandaag naar geestelijke verdieping en verankering van hun leven. Hoe dat komt, dat is een aparte analyse waard.

Dat is niet alleen maar iets wat onze tijd oproept, daar zit een ontwikkeling van eeuwen achter. Ik laat het nu bij de opmerking dat er in onze samenleving een groeiend verlangen is naar contact met iets wat boven deze wereld en boven de waan van de dag uitstijgt, iets wat

het leven een diepere betekenis geeft. Mensen willen in contact komen met hun authentieke 'zelf': wie ben ik eigenlijk ten diepste, wat is mijn 'ware' ik? Voor alle verschillende uitingsvormen van die geestelijke zoektocht wordt vervolgens de term 'spiritualiteit' gebruikt, of het nou om yoga gaat, om een spirituele wandeling of om een goed gesprek met jezelf op een bezinningsweekend. Daardoor heeft de term ook iets vaags gekregen. Het kan zóveel betekenen, dat je op den duur niet meer weet wat het precies betekent.

De kerk staat midden in deze ontwikkeling. Ook daar is er een toenemende behoefte aan spiritualiteit. Op zich is dat al een boeiend gegeven, die gelijktijdige drang naar geestelijke verdieping in de kerk en in de samenleving. Hier zouden interessante parallellen te trekken zijn, maar dan wordt het een ander artikel. Minder spiritueel waarschijnlijk...

Een oud verlangen In de kerk bestaat dus hetzelfde verlangen naar verdieping als in de samenleving. Maar wat houdt die spiritualiteit in de kerk in? Ik zou dat willen omschrijven als: het zoeken van de nabijheid van God. Als ik het zo zeg, dan klinkt dit niet als iets heel nieuws. En dat is het ook niet. Sinds de mensen bestaan, zoeken ze contact met God. Dat ging eerst helemaal vanzelf. Voor Adam en Eva was contact met God net zo natuurlijk als ademen, althans, voor de breuk met God in het paradijs. Daarna gaat het contact met God, vooral het onderhouden daarvan, moeizaam. Het is voor de mens niet meer zijn tweede natuur om God te zoeken. Daar moeten we moeite voor doen. Onze tijd wordt steeds meer gevuld met allerlei andere stemmen dan die van God. En hoe meer prikkels we binnen krijgen, hoe meer moeite we moeten doen om God nog te horen in al onze drukte. Gods stem wordt door ons overvolle bestaan praktisch weggedrukt uit het leven. Als tegenreactie gaan we haast als vanzelf naar die stem van God terugverlangen. Waarom haast 'als vanzelf'? Omdat God de bron is waaruit we voortkomen. In God liggen onze 'roots' en die blijven altijd trekken. Spiritualiteit – het zoeken van Gods nabijheid – is dus iets heel 'ouds', het

hoort bij ons mens-zijn. Zo zitten we in elkaar als mens. Daarom, hoe meer dat contact onder druk staat, hoe meer we als mensen ook gaan verlangen naar herstel

van dat contact. En dat is wat je in onze tijd merkt, denk ik. De drukte van ons leven doet ons terugverlangen naar de stilte met God,

naar de intieme omgang met Hem uit wie we voortkomen. Voor die intimiteit is rust en ruimte nodig. En dat is precies waar spiritualiteit zich mee bezighoudt. Hoe maken we ruimte voor God in ons leven? Hoe creëren we die rust? Dat is dus heel praktisch. Welke stappen kan ik zetten om in de nabijheid van God te komen?

Discipline Spiritualiteit begint met het je bewust zijn van Gods aanwezigheid. God is overal, zegt psalm 139. Maar ons probleem is dat wij God niet overal meer als vanzelfsprekend aanwezig zien. Al sinds de eerste eeuwen van de christelijke kerk bestaan er daarom disciplines, dat wil zeggen: oefeningen, die je helpen om je van Gods aanwezigheid bewust te worden. Denk daarbij aan bidden – wat is nieuw? – meditatie, stilte, studie (bijvoorbeeld het lezen van een goed geestelijk boek), dienen en vasten. Dat zijn er nog maar zes van de twaalf. De valkuil is, dat je die disciplines zelf als spiritualiteit gaat zien. Maar dan wordt spiritualiteit een activiteit, die bestaat uit het doen van de juiste oefeningen. Spiritualiteit is ten diepste juist niet het beheersen van een aantal vaardigheden, het je eigen maken van een handvol geestelijke disciplines. Spiritualiteit is ten diepste de omgang met God: dichtbij Hem zijn. En oefeningen helpen je om in de aanwezigheid van God te komen.

Ik suggereer hiermee dus niet een stra-

tegie in handen te hebben, waarmee je Gods aanwezigheid en zijn werkzaamheid in je leven kunt afdwingen. Ook bij het ruimte maken voor God – dat is wat die oefeningen doen – blijft het een kwestie van ontvangen, van afwachten wat God in je leven wil doen, vanuit de verwachting dat God zijn belofte altijd nakomt, vroeg of laat.

Ik las het voorbeeld van iemand in een klooster, die tien jaar lang bad en in zijn Bijbel las zonder ook maar iets van Gods aanwezigheid te ervaren. Wat er in zijn leven speelde, vertelt hij niet. Maar hij hield vol vanuit de verwachting dat God altijd iets doet met ons zoeken van Hem. Na tien jaar begon het contact zomaar weer te stromen, schrijft hij dan; weer net zo krachtig als vóór die tien jaar.

De Geest Met dit voorbeeld ben ik bij de hoofdpersoon van onze spiritualiteit, want dat zijn wij niet, dat is de Geest. De Bijbel spoort ons inderdaad aan om vol te houden in ons zoeken van God, want God stuurt altijd de heilige Geest als wij daarom vragen (Lucas 11:13). Blijkbaar is Hij er ook als wij Hem totaal niet ervaren. De Geest legt de verbinding met God en inspireert ons in ons geloof. Inspiratie in ons geloof zoeken we op verschillende manieren: via het gesprek met anderen, op conferenties en congressen, in kerkdiensten. Maar als we het alleen daarvan moeten hebben, dan lopen we het gevaar geestelijk op te drogen. Het is het bekende katergevoel na een geweldige conferentie, een indrukwekkende kerkdienst, een inspirerend geloofsgesprek. Een paar dagen erna ben je dat bijzondere gevoel van even heel dichtbij God te zijn geweest, kwijt. Echt blijvende 'begeestering' begint eerder, die groeit daar waar mensen zelf God zoeken. En dat is waartoe de heilige Geest ons wil aanzetten, aanmoedigen en inspireren. Voed eerst en vooral je persoonlijke

omgang met God. Houd je geestelijke conditie op peil. Als je dat niet doet, raak je snel buiten adem.

En je bent dan voor je geestelijk leven teveel afhankelijk van anderen en van ervaringen met anderen. Het is juist die ruimte die we in onze tijd steeds meer

kwijtraken: ruimte maken voor God. Dat wil zeggen: ruimte in tijd en in plaats, waarin we ons helemaal op Hem kunnen richten, waarin we geen indrukken van buitenaf toelaten via krant, internet, radio, tv, ons puur kunnen concentreren op God, onszelf voeden met woorden van Hem en tot rust komen bij Hem.

De sleutel Ik denk dat hier wel eens de sleutel zou kunnen liggen voor inspirerend kerk zijn. Waarom? Omdat zo'n intieme omgang met God nooit zonder gevolgen kan blijven. Dat zeg ik niet als een soort mantra, ik zeg dat in geloof. Met andere woorden: ik verwacht dat, en

*Spiritualiteit – het zoeken
van Gods nabijheid –
hoort bij ons mens zijn*

wel van God. Spiritualiteit is nooit alleen naar binnen gericht. De omgang met God heeft gevolgen voor de omgang met men-

sen. Op God gericht zijn, dat verandert een mens. In zo iemand gaat de vrucht van de Geest groeien (Galaten 5:22). En dat hebben we als eerste nodig in de kerk: de liefde, de vreugde, de vrede, om de eerste drie uitingen te noemen. Maar tegelijk is zo'n gemeenschap ook een etalage voor de wereld om haar heen. Het beste wat wij mensen namelijk te

geven hebben, is te laten zien hoe de omgang met God je leven verrijkt.

Spiritualiteit. Het is een manier van leven, leven op de adem van Gods stem: de Geest zijn werk laten doen in je, door echt ruimte te maken voor God. Je mag daarin je eigen vorm zoeken, als die ruimte er maar is. Zo groeit de kerk van binnenuit. De Geest gaat harten veranderen. En dat kan niet onopgemerkt blijven in de wereld om ons heen. Zo'n kerk prikkelt.

/// Ds. Mark van Leeuwen is predikant van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Oost

✦ SAMENVATTING

Spiritualiteit is in: veel mensen zijn in onze tijd op zoek naar een diepere dimensie. In de kerk verlangen de mensen naar de beleving van de omgang met God. Om die te kunnen ervaren is het nodig om rust te nemen en ruimte te maken. De hoofdpersoon in onze spirituele zoektocht is de heilige Geest. Hij legt de verbinding met God. Het is belangrijk om onszelf te blijven voeden met geestelijk voedsel; daarin ligt de sleutel tot groei in geloof, in liefde voor God en voor elkaar.

Op God gericht zijn dat verandert een mens

Copyright

Soms wordt ons gevraagd of een artikel uit *De Reformatie* mag worden gekopieerd voor een kerkenraad of overgenomen in een kerkblad. Regelmatig merken wij, dat dit ook ongevraagd gebeurt. Dat bevestigt ons in de overtuiging dat er een duidelijke behoefte is aan ons blad. Maar onbekommerd kopiëren gaat ten koste van

de abonnementen en dus van onze noodzakelijke inkomsten. Daarom vragen we iedere lezer zich te houden aan het copyright van ons blad (zie colofon); anders valt er op termijn niets meer te kopiëren. Maak liever anderen enthousiast voor *De Reformatie*! Namens de redactie, Bas Luiten.

TEKST: SANDER GRIFFIOEN, REDACTEUR DE REFORMATIE ///

Omdat er ongeloof is, is er geloof

Op 5 februari aanvaardde Maarten Verkerk zijn benoeming tot hoogleraar in de Reformatorische Wijsbegeerte aan de Universiteit van Maastricht, met een rede over 'Herordening van het sacrale. Religie, ethiek en zorginnovatie'. Wat hij duidelijk wilde maken is dat gezondheidszorg geen neutraal onderwerp is, en dat bijvoorbeeld het huidige ruimen van geiten en bokken als een religieus gebeuren beschouwd moet worden. Het zijn offers op het altaar van de Grote Gezondheid. Hiermee ontvouwde hij zijn programma voor zichzelf en voor een groep van onderzoekers en studenten om hem heen.

Het betoog was boeiend en werd opvallend goed beluisterd. En toch dwaalden op een bepaald moment mijn gedachten af. Zo'n benadering is belangrijk en innovatief, mijmerde ik, maar hoe komt het dat betrok-

kenen er zich vaak niet in herkennen? Ik herinnerde me de glazige blikken toen ik eens voor een gemengd publiek over humanisme als geloof sprak. Nu moest ik denken aan de oude Chinese raadselspreuk 'Omdat er ongeloof is, is er geloof'. De oplossing is: pas als een levensvisie onder kritiek komt en ongeloofwaardig dreigt te worden, zal zij het stellige en hartstochtelijke van een geloof aannemen. Denk aan het boeddhisme: van huis uit presenteert het zich niet als een zaak van geloof. Je hangt het niet aan zoals een ander het christelijke geloof belijdt. Maar onder druk organiseert het zichzelf wel degelijk als een godsdienst compleet met 'kerkdiensten'. Zo zal de gemiddelde ambtenaar het ruimen van geiten 'gewoon' als een technische noodzaak beschouwen en zich pas als een priester gedragen nadat zijn zaak voor de buitenwacht ongeloofwaardig begon te worden.

Vreemd dat de christelijke levensvisie de grote uitzondering vormt op de 'eerst ongeloof – dan geloof' regel! Want is het niet wonderlijk dat deze visie zich van meet af als een zaak van geloof presenteert, in plaats van als iets vanzelfsprekends? Zou het niet zijn omdat God ons hart zoekt, en het juiste antwoord hierop geloof is? En toen was ik terug bij de lezing. Er werd nog steeds aandachtig geluisterd. Hopelijk zal het Maarten Verkerk gegeven zijn veel vanzelfsprekendheden op te ruimen! Gevaarlijk werk, want je werkt er aan mee dat de Grote Gezondheid zich als een geloof schrap zet. Prachtig werk ook, want je mag je in dienst stellen van God die ons hart vraagt en daarom geloofd wil worden.

STELLING

De vernieuwde Reformatie presenteert zich niet alleen door middel van het blad dat u nu in handen hebt, ook via de geheel vernieuwde website bieden wij u materiaal aan. Via het archief hebt u toegang tot oude nummers, u hebt gelegenheid om te reageren op artikelen, en sommige onderwerpen zullen via materiaal dat op de website komt te staan verder worden uitgediept. Neem eens een kijkje op **www.dereformatie.nl** Voor niet-abonnees zijn niet alle functies toegankelijk.

In elk nummer van het blad treft u een stelling aan, waarop u via de website **www.dereformatie.nl** kunt reageren. In het nummer van een maand later komen wij daar in een soort samenvatting op terug. De stelling is deze keer ontleend aan het artikel van ds. Hans Schaeffer van pag. 340 t/m 343 en luidt:

Niet de predikant maar de kerkenraad moet zijn verantwoordelijkheid nemen en zorgen voor de organisatie en invulling van leerdiensten ///

‘Kijk, iets nieuws!’

WANNEER MEN VAN IETS ZEGT: 'KIJK, IETS NIEUWS!', DAN IS HET ALTIJD IETS DAT ER SINDS LANGVERVLOGEN TIJDEN IS GEWEEST...

Prediker 1:10

Ik heb ze nog, mijn oude Reformaties. Een hele serie oude dozen vol. 'Doe toch weg!' zeggen ze, 'Je leest ze toch nooit meer'. Daar zouden ze natuurlijk best gelijk in kunnen krijgen, maar toch...

Als ik denk aan al die nijvere schrijvers - en heel af en toe ook wel eens een schrijfster. Al die jaren - de vette en de magere. Al die pennen - de botte en de scherpe. Al die emoties - sommige terecht, andere bij nader inzien ten onrechte.

Is het wel ethisch verantwoord dat allemaal mee te geven voor het recycleproces - in dezelfde container nog wel als de reclamefolders en de pizzaverpakkingen?

Voor wijsheid kun je bij Prediker vaak genoeg terecht. Hij zat hoogstwaarschijnlijk niet in de redactie van een tijdschrift. Maar als zijn uitspraak al voor boeken geldt, dan toch zeker voor tijdschriften: 'Waarschuwing: er komt geen eind aan het aantal tijdschriften dat geschreven wordt en veel lezen mat het lichaam af!' (naar 12:12).

Tijdschriftartikelen zou je kunnen vergelijken met eendagsvliegen. En dat bedoel ik zeker niet beledigend: eendagsvliegen zijn ook schepsels. En die ene dag die ze leven hebben ze dan toch echt geleefd, en zeker niet voor niets! Dat geldt ook voor een tijdschriftartikel: al was het maar voor die ene lezer, die dat ene woord juist op dat ene moment

nodig had, dat ene woord dat verwijst naar het Woord, naar je Maker, die jou op het oog heeft, hier en nu; die ene prikkel met de ossenprik die je weer op gang helpt. (Prediker 12:11)

De Reformatie is niet 'nieuw onder de zon' - alleen de *outfit* is *gerestyled*.

Prediker heeft gelijk: alles is al gezegd, misschien wel honderdduizend keer. Maar... dat hoeft niet negatief beoordeeld te worden! Want gebeurt niet geregeld het wonder: een mens wordt getroffen door een woord!

Een woord dat dorst lest, nieuwe energie geeft, opnieuw in beweging zet.

Zoals Jaap Zijlstra het omschrijft in het gedicht 'Gloed' *

*Een woord kan een geheim bewaren,
het is een bron in de woestijn,
een lied, soms rijpt het met de jaren
en glanst als water, gloeit als wijn.*

Toch mooi, zo'n tijdschrift dicht bij het Woord: telkens weer een nieuwe trefkans!

* Jaap Zijlstra, Olijftak - geloofsgedichten, Kampen 2002

/// Ds. Han Hagg is predikant te Zwolle-Zuid

*een mens
wordt getroffen door een woord*

Zegenend helpen

TEKST: EELKE DEKENS EN JOHANNES LOK, MEDEWERKERS TIJD VOOR ACTIE ///

Stichting TijdVoorActie is een christelijke jongerenorganisatie. TijdVoorActie stimuleert jongeren om hun geloof in de praktijk te brengen. De identiteit van de organisatie wordt gevonden in het geloof in Jezus Christus en een leven in navolging van Hem. Jezus kwam niet naar de aarde om gediend te worden, maar om te dienen (Matteüs 20:25-28). Jezus roept mensen op om Hem te volgen.

Omdat vrijwilligerswerk in het gedrang komt en omdat er sprake is van individualisering, eenzaamheid, ziekte, en armoede in de samenleving, is er in Nederland behoefte aan mensen die zich belangeloos en vrijwillig inzetten voor hun medemens. Jongeren hebben energie en vrije tijd. Jongeren willen graag iets voor een ander doen. Toch hebben zij vaak moeite om die positieve wil in de praktijk te brengen.

TijdVoorActie maakt jongeren bewust van wie zij zijn, welke plek zij in de samenleving innemen, en wat ze concreet kunnen betekenen voor hun omgeving. Door

TijdVoorActie zien jongeren dat ze een wezenlijke bijdrage kunnen leveren aan de Nederlandse samenleving door tijd vrij te maken voor concrete laagdrempelige hulp aan de medemens. Het gaat niet om grote acties, maar juist om eenvoudige en praktische zorg.

Jongeren kunnen in de eigen lokale kerk een TijdVoorActie-team starten. Dat mes snijdt aan twee kanten. Jongeren kunnen actief en structureel aan de slag met dienen vanuit de gemeente, en tegelijkertijd ontwikkelen ze zich doordat ze leren initiatief te nemen.

Door de overkoepelende organisatie van TijdVoorActie zijn sinds 2003 meer dan honderd Bijbelstudies en presentaties gegeven, ruim 35 teams opgestart en 11 teamweekenden en 5 landelijke actiedagen gehouden. De organisatie biedt advies, ondersteuning, sprekers en workshops aan gemeenten en geeft gastlessen en workshops op scholen. We komen graag naar uw gemeente toe voor een Bijbelstudie en presentatie; neem voor meer informatie contact met ons op.

E-mail: info@tijdvooractie.nl

Telefoon: 06-25494056

Website: www.tijdvooractie.nl en www.dienjestad.nl

Werken, luisteren én genieten

'Hé Hans, je klinkt als een zeeleeuw!' Hans, een man met een meervoudige handicap, trekt zich niets aan van het commentaar van zijn zwemmaatje en schreeuwt enthousiast verder. Hij mag samen met zijn vrienden Gerrit en Rosien de hele middag zwemmen, onder begeleiding van vier teamleden van TijdVoorActie. Aan de zwembadrand staat Hans' begeleidster Hanneke stralend te

Het begint dichtbij:

- Groet mensen in je omgeving
- Sta open voor wie mensen zijn
- Wees oprecht geïnteresseerd en betrokken
- Houd je ogen open
- Wees bereid om te dienen
- Laat de nood je raken
- Bid tot God of hij arbeiders wil sturen
- Ontdek of je zelf iets mag betekenen

kijken naar de waterpret van haar bewoners. 'Het is fantastisch dat er jongeren zijn die zich aanmelden om te zwemen met deze mensen.'

Hans, Gerrit en Rosien zijn alle drie bewoners van de Hartenberg in Wekerom. Hun meervoudige handicap zorgt ervoor dat ze nauwelijks kunnen communiceren en eigenlijk continu verzorging nodig hebben. 'Het is niet vanzelfsprekend dat er leuke dingen gedaan worden met deze mensen. Niet omdat we niet willen, maar omdat we er niet genoeg mensen voor hebben,' vertelt Hanneke.

De Hartenberg kampt met een tekort aan personeel en ziet dat de bewoners daar de dupe

van worden. Er melden zich nauwelijks vrijwilligers aan om activiteiten met hen te ondernemen. Hanneke glundert als ze naar de inzet van de TijdVoorActie-jongeren kijkt. 'Zie je hoe Hans, Gerrit en Rosien genieten in het water? Deze jongeren mogen vaker komen!'

Kinderboerderij Op hetzelfde moment wordt er op een kinderboerderij aan de Proosdijweg ook niet stilgezet. Daar is een aantal jongens bezig in de tuin van boerderij-eigenaar Gertjan van Vliet. Er worden bomen uit de grond gespit, ruiten aan stukken geslagen en zo nu en dan is er een kleine koffiepauze. 'Wat heerlijk dat wij straks niet meer tegen een chaotische

tuin hoeven aan te kijken,' verzucht van Vliet. 'Ik kan niet ontkennen dat TijdVoorActie harde werkers levert.'

'Deze tuin is mij echt een doorn in het oog. Maar ik ben er gewoon nog niet aan toe gekomen. Het project van mijn vrouw en mij kost veel tijd en energie.' Wat dat project is? Van Vliet legt uit: 'Wij zijn bezig met het stichten van een gezinshuis. Mijn vrouw en ik hebben ervoor gekozen om naast onze eigen kinderen ook vier kinderen met een verstandelijke beperking in huis te nemen.' In april gaat het project van de familie van Vliet officieel van start.

Verhaal In het sociaal pension van het Leger des Heils wordt

niet hard gewerkt, maar wel veel gepraat. Terwijl Hans, Gerrit en Rosien uit het water worden getild, zijn de bewoners van het sociaal pension nog druk in gesprek met 'hun' vrijwilligers van TijdVoorActie. Steef is afdelingshoofd op het sociaal pension. Hij is niet minder enthousiast dan Hanneke en Gertjan. 'Het is goed dat de bewoners van dit pension vandaag even aandacht krijgen. Ze kunnen nu hun verhaal kwijt en deze jonge vrijwilligers lijken daardoor niet afgeschrikt te zijn. Dat is ontroerend om te zien.'

Deze drie projecten geven een indruk van projecten van TijdVoorActie.

Vraag: **Moet een kerk vooral investeren in succes of juist aandacht geven aan wat niet goed gaat?**

Enige tijd geleden stelde Stefan Paas voor om niet zo veel energie, geld en tijd te steken in het in stand houden van kleine, weinig vitale dorpskerken in dunbevolkte gebieden. Beter vond hij het om in te zetten op gemeentestichting in de grote steden.

Antwoord Deze vraag raakt de thematiek van dit nummer. Op welke manier zal de kerk inspirerend zijn? In zijn recente boek *Stad op een berg* raakt ook de historicus James Kennedy aan dit onderwerp. De kerk zou in de samenleving een opvallende contrastgemeenschap moeten zijn. Hij sluit zich aan bij de Schotse theoloog Fergusson en betoogt dat wij niet vooral energie moeten steken in kerken met weinig toekomst en evenmin in de rand van een gemeente. Investeer juist in wat vitaal, actief en inspirerend is!

Behalve met de missionaire ambitie van de kerk in de samenleving heeft bovenstaande vraag ook veel te maken met onze spiritualiteit. Welke plek hebben succes en mislukking in onze stijl van geloven? Hoe verhouden in het christelijke leven kracht en zwakheid zich tot elkaar?

In de eerste plaats herken ik een psychologische wetmatigheid. Positiviteit baart positiviteit. Van succes komt succes. Iemand een compliment geven om wat hij goed doet, heeft vaak meer effect dan iemand corrigeren in wat hij verkeerd doet. Als strategie is investeren in succes inderdaad vaak verstandig.

Bovendien past dat bij een Bijbels principe. Vechten tegen je zonde lukt beter als Gods Geest je leven vult met het goede. Hoe meer zijn vrucht je

hart verovert, des te minder ruimte voor het oude leven. En bijvoorbeeld de toename van gebroken relaties bestrijd je effectiever met preventie en vorming vooraf dan met zorg of vermaan waar het al misging. Extra investeren waar God al een opening lijkt te bieden, ligt in diezelfde lijn. Wie heeft, zal gegeven worden.

Toch kent de Bijbel ook een ander accent. Christus zelf investeerde niet in zijn eigen succes. Hij presenteerde zichzelf op aarde vrijwel nooit rechtstreeks in zijn glorie en kracht, maar verscheen in zwakheid als de lijdende. Zijn belangrijkste werkteerein was niet het cultuurcentrum Jeruzalem maar het achterlijke Galilea. Hij zocht niet wat al wat voorstelde maar wat onaanzienlijk leek. En de eerste christelijke gemeente viel vooral op doordat zij in de cultuur van toen oog had voor wat anderen afschreven. In Gods koninkrijk is kracht voorlopig nog de verborgen binnenkant van zwakheid. De diepste investering die je kunt doen, is gelijkvormig worden aan de gekruisigde.

Investeren in succes en kracht kan in de kerk als strategie een bescheiden rol spelen. Maar wij mogen het nooit uitspelen tegen de zorg voor wat zwak is en de aandacht voor wat lijkt te mislukken.

Agenda /// Persberichten

DOE ME EEN DEUGD

Op woensdagmiddag 7 april 2010, vanaf 13.00 uur organiseert het lectoraat Morele Vorming in Zwolle een symposium rondom de presentatie van het deugdenboek voor het primair onderwijs 'Doe me een deugd!'. Prof. dr. Paul van Tongeren (deugdedethiek en morele vorming) en Prof. dr. Ad de Bruijne (calvinistische deugden) zullen optreden als hoofdsprekers.

In 5 workshops kunnen deelnemers aan de slag met aspecten van morele vorming en deugdedethiek, waaronder een workshop voor het VO. Ook ontvangt u het boek 'Doe me een deugd'.

DVN-DAG IN SPAKENBURG OP TWEEDE PINKSTERDAG, 24 MEI

De tiende DVN-dag is een gezellige familiedag voor jong en oud. Het werk van DVN in de verschillende landen staat centraal. Op de DVN-dag willen we vooral het werk van Zending en Hulpverlening laten zien dat wereldwijd vanuit onze kerken wordt gedaan. Dáár staan we bij stil, daarvoor loven en prijzen we onze grote God. Dát is en blijft het hart van de DVN-dag 2010.

Er zijn buitenlandse gasten, paviljoens, muziek en een informatie-markt. Nieuw dit jaar is het feit dat de DVN-dag gezamenlijk met de zendende instanties wordt georganiseerd. Ook nieuw is het 'hart van

de dag': een gezamenlijk moment van bezinning, aanbidding en gebed, midden op de dag. Er zijn spetterende optredens van bekende artiesten als Kees Kraaijenoord en Psalmen van Nu, maar ook van (kinder)koren en muziekgroepen uit de kerkelijke achterban.

Omdat de DVN-dag voor de tiende keer georganiseerd wordt, zijn er ook enkele feestelijke extra's: een avondconcert met internationale artiest, parachutisten die als het weer het toelaat op het DVN-dag terrein zullen landen, prijzen die te winnen zijn, grote aanbiedingen op de DVN-boekentafel en nog veel meer! Genoege extra redenen om te komen dus!

ONTDEKZONDAG 2010

Op zondag 21 maart is het weer zover! Dan is het de Ontdekzondag, waarop de gaven van de Koningskinderen in het middelpunt staan.

Heel veel kerken hebben meegedaan aan de Ontdekzondag op 7 juni j.l. Naast de vele positieve reacties kwamen er ook veel verzoeken om de Ontdekzondag jaarlijks terug te laten komen. Inmiddels is besloten om er, zo de Heer wil, een mooie traditie van te maken. Zoals het er nu uitziet, willen we de derde zondag van maart als vaste Ontdekzondag aanhouden. Dat betekent dat de datum voor de Ontdekzondag 2010 is vastgesteld op D.V. 21 maart!

Kijk op www.kijkzieontdek.nl, bijvoorbeeld voor de tien tips om een ander te verrassen.

Uit de kerken ///

Intrede:

Eindhoven - zondag 28 februari is bevestigd en heeft intrede gedaan ds. A. van Vugt uit Gees. Nieuw adres: Orionstraat 5, 5632 DA Eindhoven.

Aangenomen:

naar Zeist: G. Roorda te Surhuisterveen.

Beroepen:

Te Almere-West: E.J. Meijer te Leens

Te Amersfoort-de Horsten: A.A. Kramer te Zwolle-Berkum

Te Waardhuizen: G. Zomer Jzn. te 's-Hertogenbosch

GKv Apeldoorn radiokerkdienst

Op zondag 14 maart 2010 wordt de kerkdienst van de biddag in 'De Voorhof' te Apeldoorn uitgezonden via radio 5, om 17.02 uur. Het thema van de kerkdienst is 'Al het goede komt van boven'. Voorganger is ds. De Hullu.

CGK/NGK Zoetermeer radiokerkdienst

Op zondag 21 maart 2010 wordt de kerkdienst in de Christelijke Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerk van Zoetermeer om 17.02 uur uitgezonden via Radio 5. Het thema van de kerkdienst is 'Wees als een stad op een berg', naar aanleiding van het Bijbelgedeelte Matteüs 5 vers 13 - 16. Voorganger is ds. Van Langevelde.

Oproep voorgangers Terschelling

Stichting Geref. Vakantiesamenkomsten Terschelling zoekt contact met broeders die willen voorgaan in samenkomsten op het eiland, die D.V. gehouden zullen worden op 4 april (Pasen), 2 mei (meivakantie), 23 mei (Pinksteren), 27 juni t/m 5 september (zomerperiode) en 17 en 24 oktober (herfstvakantie). Informatie en preekvoorziening: H.C. Kammeraat, tel. 0182-393521, e-mail: kammeraat@live.nl. Of kijk op www.gkvharlingen.nl.

ACTUELE
THEMA'S

JA,

INSPIREREND
KERK ZIJN

☐ ik word abonnee (€ 49,95 per jaar*)

☐ ik geef een abonnement (€ 49,95 per jaar) kado aan:

Naam

Adres

P.C. Woonplaats

E-mailadres

afzender:

Naam

Adres

P.C. Woonplaats

E-mailadres

Rekeningnummer

Stuur deze bon naar: De Reformatie, postbus 89, 7730 AB

Ommen of meldt u aan via: www.dereformatie.nl.

* u betaalt € 40,- voor de periode maart-december

Geef om
kinderen.

redeankind.nl | Giro 1599333

Donatus
verzekert vertrouwd

Donatus verzekert kerkgebouwen en alles wat daarbij hoort. Zoals doopvonten, kanselbijbels en orgels. Ook voor vrijwilligers en werkers in kerkelijke dienst hebben we passende verzekeringen. Donatus is een betrokken specialist. Klein genoeg om u persoonlijk van dienst te zijn. Groot genoeg om met een gerust hart uw verzekeringsbelangen aan toe te vertrouwen. Donatus is een onderlinge verzekeringsmaatschappij zonder winst oogmerk. Samen met u zorgen we ervoor dat wat waardevol is, behouden blijft voor onze kinderen en hun kinderen en hun kinderen...

Donatus

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700